

Glosele. Multe dintre greșelile de traducere decurg din felurite tipuri de neînțelegere a textului, traducătorul, așadar, nu reușește să descifreze realmente textul. Acest lucru înseamnă și că el nu este decât rareori conștient de propriile greșeli sau că rămâne neputincios în fața acestora. Uneori, însă, traducătorul și, mai ales, cite un revizor capătă dubii față de primele certitudini. Trecerea de la siguranța ignoranței la îndoiala cunoașterii a fost un pas care a avut drept catalizator comparația textelor, facilitată de circulația intensă a acestora. În acel moment a devenit evident că activitatea de traducere nu constă într-un simplu proces de echivalare (lucru deja intuit), ci necesită un efort mult mai laborios. Destul de multe manuscrise prezintă, în interior sau marginal, mai multe variante de traducere. Faptul acesta reprezintă efectul conștientizării posibilității de existență a mai multor căi reale de a reda un conținut, dar și efectul observării că unei structuri dintr-o limbă îi pot corespunde, în mod rezonabil, într-o altă limbă, mai multe structuri. Deși s-a putut înțelege că și în limba din care se traducea, se putea ca structura din text să fi avut structuri sinonime, ceea ce se reținuse a fost că între cele două limbi nu există corespondențe de 1:1; așadar, este nevoie de permanenta regândire a conținutului și a formei, urmată de necesare ajustări, într-un proces de rezonabilă echivalare formală și de conținut. În acest fel, actul traducerii devine unul care, cel puțin în anumite puncte ale sale, solicită utilizarea unor procedee de mare finețe.

Datorită tuturor factorilor mai sus prezentați, care fac dificil actul traducerii (de cele mai multe ori), o traducere de calitate necesită permanente ajustări, precizări și nuanțări. Lucrul nu este posibil la această scară, cel puțin în textele destinate marelui public, cum sînt și cele religioase. Pe porțiuni mici și în cazul unor dificultăți altfel anevoie de trecut, traducerea nuanțatoare, lămuritoare și care ajustează sau completează (menționînd lucruri necesare înțelegerii textului, dar care nu apar în acel loc și care țin de forma sau conținutul textului, de limba sau cultura respectivă, de alți factori neafilați la îndemîna cititorului) devine ceea ce se numește glosă.

Glosa constituie o formă perfecționată de împlinire a textului în limba țintă. Forme și structuri proprii acesteia se concentrează asupra cite unui conținut din limba sursă în scopul redării deslușite a respectivului conținut. În felul acesta, glosa aduce necesare corecții și nuanțări, oferă felurite explicații lămuritoare și îmbogățitoare, toate acestea în scopul înțelegerii depline a textului, în modul cel mai profund și real.

Deși aceasta este una dintre cele mai importante surse ale glosei și se manifestă ca atare sub mai multe tipuri de glosă, actul glosării cunoaște mai multe surse și mai multe forme de existență. O tipologie de bază ar avea de împărțit glosele în trei categorii cuprinzătoare: glose explicative, complete și orientative.

Primele sînt cerute de diferite carențe ale traducerii: pot ține de traducător (care își poate da seama de anumite limite ale sale, și poate încerca să le corecteze, tot pe cale lingvistică, sau poate acționa ca și cum nu și-ar lua limitele în seamă), de limbă (oricum situată în inferioritate sub aspectul adecvării mijloacelor de exprimare sau de conceptualizare, în comparație cu limba în care textul a fost deja generat atît de bine încît să fie punct de plecare al unei traduceri), de conținutul textului (se referă la explicarea terminologică și conceptuală pentru sferele în care limba țintă și cultura acesteia sînt insuficient exersate, precum științe, teologie, administrație etc., sau se referă la realități necunoscute în aria în care se traduce, precum plante, animale, minerale etc., de asemenea, pot explica figuri de stil din textul de tradus, greu sau imposibil de transferat în limba țintă), de context în general, de epocă etc., de nevoi resimțite de revizor și de contemporaneitatea sa, care se referă la traducere, în sensul că acele glose au darul de a corecta felurite greșeli sau interpretări produse de-a lungul timpului, uneori revelate la confruntarea mai multor versiuni și texte sursă.

Glosele complete au rolul de a întregi textul, fiind cerute de limba în care se traduce, dar pot fi generate și de nevoi, mai mult sau mai puțin subiective, resimțite de către traducător sau revizor. Dacă există importante diferențe de ordin sistemic între cele două limbi, revine acestui tip de glosă netezirea căii care duce la înțelegerea textului, cel puțin la nivel de conținut, dacă redarea formală este de nerealizat. În cazul, firească, în care subînțelesurile unei limbi nu sînt și ale celeilalte, o astfel de glosă are rolul de a face necesarele completări. Tot prin acest tip de glosă se rezolvă consecințele neplăcute ale unei traduceri prea literale. În sfîrșit, glosele complete pot încorpora sinonime (sau doar pot fi reprezentate prin acestea), care au sarcina de a lămuri felurite aspecte (nu doar de conținut, ci și formale) ale textului.

Glosele orientative țin de componenta persuasivă a textului și apar nu doar în textele laice, ci și în cele religioase, cum ar fi viețile sfinților, cazanii etc. Aceste glose susțin componenta moralist-educativă și ideologică, printr-un discurs adresat receptorului în modul cel mai direct. Toate tipurile de glosă pot apărea în orice moment al (re)producerii textului, dar și ele pot cunoaște eludarea, diminuarea și amplificarea în orice moment al copierii, reviziei și traducerii textului.

În ceea ce privește necesitatea unui discurs lămuritor, explicativ, care, de pe margine, să ghideze cititorul, considerăm ca avînd o reală forță ilustrativă situația mai jos schematizată.

Alături de *Tora*, există o tradiție orală care, se consideră, a fost păstrată de la Moise la Iosua, de la acesta la bătrânii poporului, care au transmis-o profeților, ce care, la rândul lor, au transmis-o scribilor. Această tradiție orală, constituită pe marginea *Torei* avea două direcții principale: una teoretică și una practică. În aflarea căii drepte pe care trebuia să o urmeze, credinciosul era, totodată, edificat și sub aspect teoretic¹. (De altfel, în mod implicit, jurisprudența a generat o întreagă învățătură din care se puteau extrage numeroase principii cu valoare practică, dar și teoretică.) După dezaastre repetate, culminând cu cel din vremea lui Titus, și datorită feluritelor degradări suferite de texte, dar și de limbă, Rabi Iuda ben Simon, urmaș al lui Rabi Johannen, care a refăcut Sanhedrinul, va pune bazele *Talmudului* ‘învățătură’, fixînd în scris *Mishna*, care pînă atunci fusese păstrată oral. Limba utilizată este ebraica, într-un amestec de expresii aramaice, grecești și latinești. Fixarea în scris a *Mishnei* face ca tanaiții ‘repetitorii’, doctori care citeau Legea, să dispară, locul acestora fiind luat de către amorații, ‘înțelepți’. Opera acestor interpreți ai *Mishnei*, este *Ghemara*, ‘comentariul’.

Se observă cum trecerea timpului, dar și complexitatea intrinsecă, de formă și de conținut, a unei învățături (*Tora* și tradiția orală) necesită o scriere lămuritoare. Cînd aceasta, însă, este încheiată se constată că și acest text este obscur, accesibil doar inițiaților în rabinism, de unde apare necesitatea unei alte scrieri, explicative, pe marginea celei dintîi. În acest chip, *Talmudul*, constituit din *Mishna* și *Ghemara*, are următoarea alcătuire: în mijlocul paginii, este tipărită *Mishna*, în ebraică; ea este încadrată de *Ghemara*, scrisă în caldaică, și înconjurată de explicații ce au rolul de a-i lămuri sensul. *Mishna*, ca o a doua lege, explică și divulgă legea mozaică. La rândul ei, *Ghemara* este explicarea *Mishnei*, comentariul celei de-a doua legi. Așadar, sub aspect formal, *Talmudul* este constituit din *Mişna*, legea orală culeasă de Rabbi Iuda, și din *Ghemara*, comentariile rabinilor (efectuate aproximativ între anii 200 și 500 e.n.) pe marginea *Mişnei*. Din punct de vedere al conținutului, *Talmudul* este constituit din *Halakka* și *Haggada*.

¹ De aici vor decurge ulterior cele două rînduri de exegeză, legală și omiletică: *Halaka* ‘cale’, aceea care indica evreului calea pe care trebuie să se conducă în acțiunile, și evreului *Hagada* ‘se spune’, al cărei scop e de a edifica cititorul, prin apelul la autoritate. Aceste comentarii, care au ca principal scop edificarea, se numesc *Midraschim* (Distingînd sensul literal: *Maschmah*, de cel spiritual: *Midrasch*, Școala iudeo-palestiniană aduce în față *Midraschim* ‘căutătorii, cercetătorii’, comentarii *Pentateuhului*. Aceștia își propun să găsească soluții reale la probleme concrete, dar și să le prezinte oral, spre edificare.) *Mishna* și *Ghemara* sînt scrierile rabinice cele mai importante privind *Halaka*.